

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมโดยทั่วไปมักมีกลุ่มต่าง ๆ มากมายหลายกลุ่มประกอบกันขึ้นเป็นสังคมนั้นๆ กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) ก็จัดเป็นกลุ่มประเภทหนึ่งในสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่มมักจะมี ความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม บทบาทนุกรมมานุษยวิทยาได้นิยาม กลุ่มชาติพันธุ์ว่า หมายถึง กลุ่มซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมร่วมกัน (Winick 1970:198) ซึ่งลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์นี้ เห็นได้ในเรื่องวิถีชาวบ้าน (Folkway) จารีต (Mores) ประเพณีการแต่งกาย ศิลป เครื่องประดับ ภูมิศาสตร์ จรรยา ระบบคุณค่า แบบแผนอาหารการกิน การอบรมขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ตลอดจนแบบอย่างการพักผ่อนหย่อนใจหรือแม้แต่ความเชื่อทางศาสนา ที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษแตกต่างไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ภายในสังคมหนึ่ง ๆ (จาเวียง ภาวิจิตร , 2514:46) ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ คือกลุ่มคนต่าง ๆ ภายในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างในทางวัฒนธรรม หรือในการแบ่งชาติพันธุ์ สามารถแบ่งได้โดย ใช้วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมที่พบในประเทศไทยมีหลายกลุ่ม เช่น จีน เขมร ลาว เขมร พม่า และอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คำว่า ชาวไทยเขมร จะใช้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเขมร และอาศัยอยู่แถบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทย ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เขมรสูง" มีอาศัยอยู่มากในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ซึ่งทั้ง 3 จังหวัดนี้ มีพื้นที่บางส่วนติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ในปีพุทธศักราช 2529 ได้มีการสำรวจพบว่า มีผู้พูดภาษาเขมรกระจัดกระจายอยู่อีกในหลายจังหวัด เช่น ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม ร้อยเอ็ด นครราชสีมาและในภาคอื่น ๆ เช่น ในจังหวัดนครนายก จันทบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา อุทัยธานี และ ตราด (เรืองเดช บันเขื่อนขัติ ย่างในประทีป แชรรัมย์ 2535) การกระจายของกลุ่มชาวไทยเขมร ไปในพื้นที่ต่างๆ เกิดขึ้นโดยการ

อพยพ เคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยไปทหาหาถิ่นเลี้ยงชีพเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เป็นการเคลื่อนย้าย ไปจาก จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ซึ่งมีกลุ่มชาวไทยเขมรจำนวนมาก ถึงแม้ว่าการอพยพ เคลื่อนย้ายไปอยู่ในพื้นที่บางแห่ง ซึ่งมีชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ อาศัยอยู่ก่อนแล้วจำนวนมากก็ตาม กลุ่มชาวไทยเขมร ก็ยังคงดำเนินวิถีชีวิตด้วยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มตนเอง แม้จะมีการติดต่อสื่อสารกับชนกลุ่มอื่น ๆ และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปมีบทบาท ในการดำเนินชีวิต อยู่อย่างมากที่สุดก็ตาม แต่ชาวไทยเขมร ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของตัวเองไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านความเชื่อ เช่น เชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง การเสกเป่ายาสั่ง การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ (กองวิจัยการศึกษา 2531:2-18)

นอกจากนี้ ยังมีการผูกพันกับธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น มีการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ศรัทธาความเชื่อหลายรูปแบบ เช่น เชื่อถือในเรื่อง บาบ-บุญ, ขวัญ-วิญญาณ, เทวดา-ผี เป็นต้น โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับ "ผี" นั้น ชาวอีสานเชื่อว่าผีมี 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่ความดี ซึ่งจะช่วยคุ้มครอง ปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่มากล้ำกรายตลอดจนดูแลรักษาชุมชน ให้บังเกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็สามารถบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิด หรือขาดความเคารพยำเกรง กลุ่มผีดังกล่าวมี ผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีเจ้าบ้าน ผีปู่ย่า ผีตายาย เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นผีร้าย ที่มุ่งคอยทำลายล้างเบียดเบียนก่อความวุ่นวาย สับสน ให้เกิดโทษภัยอยู่เนือง ๆ เช่น ผีบอบ ผีเปรต เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ :16)ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี ปีศาจ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ เหล่านี้ ชาวไทยเขมร จะเชื่อถือและยึดปฏิบัติต่อกันมาในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นการทำให้ความเชื่อกลายเป็นสิ่งรูปธรรม ทำให้ความต้องการ หรือความเชื่อของมนุษย์บรรลุผล มนุษย์เชื่อว่าพิธีกรรม จะเป็นกลวิธีที่ใช้งานการ "ต่อรอง"หรืออีกนัยหนึ่ง "ควบคุม"อำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามที่มนุษย์ร้องขอหรือบนบาน พิธีกรรมจึงเป็นสื่อและวิธีการสำคัญที่มนุษย์ใช้งานการสื่อสารและต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้น กระบวนการทั้งหมด จะเสร็จสมบูรณ์ และยังคงความมั่นคงให้กับมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมอาจเป็น พระ พราหมณ์ หมอธรรม คนทรง หมอผี ซึ่งเราเชื่อว่าเป็นผู้มีอำนาจ ในการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมจึงเป็นหลักประกัน

ให้กับจิตใจของเราว่า เมื่อเราประกอบพิธีกรรมแล้ว เทวดาหรือผู้มีอำนาจ คงได้ยื่นคำบนบาน
 ของเรา และคงช่วยเรา ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในเรื่องของศาสนา (ศรัทธา วิถีฐาน:
 8-9) การประกอบพิธีกรรมของชาวไทยเขมร ตั้งอยู่บนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผี
 สาง เทวดา นางไม้ โดยเชื่อว่า เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้ว จะทำให้ตัวเองมีความสุข
 ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ เช่น ถ้าต้องการพ้นจากภัยอันตรายผู้ร้ายเข้ามารบกวนคนในหมู่
 บ้าน ก็จะทำพิธีกรรมเช่นเฝ้ายตา หรือพิธีกรรมเช่นปูดตา เพื่อให้ท่านช่วยดูแลลูกหลานให้อยู่เย็น
 เป็นสุข

พิธีกรรมเช่นเฝ้ายตา หรือการเช่นผีปูดตา เป็นพิธีกรรมเช่นผีชั้นสูง อาจสูงกว่าผี
 ทั่วๆไป หรืออาจหมายถึงหัวหน้าผีในละแวกนั้น อันเป็นประเพณีชาวไทยเขมร ที่อาศัยอยู่ใน
 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ เป็นพิธีกรรมที่ประกอบกันมา ตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ที่
 สว่างลับมาแล้วจนถึงปัจจุบัน และเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมหนึ่ง

พิธีกรรมเช่นเฝ้ายตาของชาวไทยเขมร จะประกอบกันขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อ
 เป็นการตอบแทนพระคุณผีบรรพชนประจำหมู่บ้าน พิธีกรรมเช่นเฝ้ายตาของชาวไทยเขมร ที่หมู่
 บ้านกราม จะกำหนดพิธีในวันอังคาร เดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี ชาวไทยเขมร เชื่อว่าการอพยพ
 เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐาน ณ ที่แห่งใดก็ตามจะต้องสร้างศาลปูดตา หรือ ชาวไทยเขมร เรียกว่า
 "กระดวมตา" ให้เป็นที่พักอาศัยของกลุ่มผีบรรพชนประจำหมู่บ้าน เพื่อผีเฝ้ายตาจะคอยคุ้มครอง
 สมาชิกทุกคน สถานที่สร้างกระดวมตาดำรงร่มรื่นและเงียบสงบ มีป่าไม้ หรืออากาศอันหนาว
 บึง โดยแต่ละชุมชนจะมอบหมายกำหนดให้ "เสาจำ", "ชะง่า" หรือบางท้องถิ่นเรียกว่า
 "เจ้ากวน" แต่สำหรับ ชาวไทยเขมร เรียกว่า "ซองเมิง" ซึ่งเป็นผู้ที่ชุมชนคัดเลือกยกย่อง
 ให้ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อสื่อสาร รายงานเรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างผีบรรพชนกับชาวบ้าน

ปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 ล้ำสมัยใหม่ก็ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านกราม ตาบลาไพร อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
 ละทิ้งประเพณี เช่นเฝ้ายตาของตนเองหมดสิ้น ดังจะเห็นได้ว่า จะมีการจัดพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่
 และมีชาวบ้านมาชุมนุมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา การศึกษาถึงหน้าที่ประโยชน์ของพิธีเช่นเฝ้ายตา
 ที่ทำให้พิธีกรรมนี้ยังคงอยู่ ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้า ทางการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่

จึงน่าจะมีประโยชน์

1.2 สมมุติฐานในการวิจัย

พิธีกรรมแซนเนียะตา สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ธรรมเนียมปฏิบัติตลอดจนค่านิยมและการจัดระเบียบทางสังคมของกลุ่มชาวไทยเขมร ดังนี้

1. สัญลักษณ์และพิธีกรรม ทำให้บุคคลมารวมกันเกิดความยึดเหนี่ยว เกิดการผนึกกันทางสังคม
2. ช่วยรักษาและสืบทอดวัฒนธรรม
3. ทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกผูกพันว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ภายใต้อบรมทัศนคติทางสังคมเดียวกัน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสัญลักษณ์ และความหมาย ที่ใช้ในพิธีกรรมแซนเนียะตาของหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาหน้าที่ของพิธีกรรมแซนเนียะตา
3. เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของพิธีกรรมแซนเนียะตา ที่มีผลต่อการจัดระเบียบสังคมของชาวไทยเขมร หมู่บ้านกราม

1.4 แนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ทฤษฎีหน้าที่นิยม(Functionalism)และมานุษยวิทยาสัญลักษณ์(Symbolic Anthropology)โดยได้นำแนวความคิดของนักมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องมาเสนอ ดังนี้

Durkheim ได้นิยามเกี่ยวกับศาสนาไว้ว่า "ศาสนาเป็นเรื่องระบบของความเชื่อ

และการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์" (อ้างในสมาจ ศรีหล้า, 2535:6) ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่สร้างเอกลักษณ์ให้แก่กลุ่ม ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติกันนี้ เป็นสิ่งที่แยกคนกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง

ศาสนานักสนะของ Durkheim มีหน้าที่ 4 ประการที่สำคัญ

1. หน้าที่ในการเตรียมและจัดวินัย (Disciplinary and Preparatory Function) หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่พิธีกรรมของศาสนาจะหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวเอง และเตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม
2. หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกเข้ากับสังคม (Cohesive Function) ศาสนาและพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในอันที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำต้องอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์และความรู้สึกทางอันเดียวกัน ตลอดจนแสดงออกในแนวทางเดียวกัน เป็นการสร้างพลังของการรวมเป็นกลุ่ม
3. หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Revitalizing Function) ศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ในอดีตให้คงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม
4. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่า และความสุขของการมีชีวิต (Euphoric Function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดัน หรือเศร้าโศกในจิตใจ ในกรณีที่กลุ่มสังคมจักต้องประสบภาวะวิกฤติเสมอๆ เช่น การตายหรือภัยต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้ว่า บุคคลที่ประสบเคราะห์กรรมนั้นมิใช่เป็นผู้เดียวที่ได้รับทุกข์ แต่กลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในความทุกข์อันนั้น เห็นได้จากพิธีศพซึ่งบรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของผู้ตายทั้งหลายและผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็จะมาร่วมในพิธีกรรมนั้นด้วย เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในทุกๆ นั้นด้วย หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือสิ่งเหล่านี้ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องรอดโดยตรง กระทบกันผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

จากหน้าที่ทั้งสี่ประการของสถาบันทางศาสนา นี้ ได้ปรากฏให้เห็นเทียบเคียงได้ในหมู่ชาวอะบอริจินในประเทศออสเตรเลีย ที่ Durkheim ได้เลือกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับสังคม เป็นสังคมแบบยึดเรื่อง กลุ่มเหล่าเครือญาติ (clan-based)

คือจะมีสายตระกูล เป็นหน่วยพื้นฐานของชีวิตทางสังคม และแต่ละ สายตระกูล นั้น จะมี "บทบาท" จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายเฉพาะต่อผู้ที่อยู่ใน สายตระกูล นั้น โดยบทบาทดังกล่าว จะได้จากการทำให้อัตถุอย่างหนึ่งเป็นสัญลักษณ์ขึ้นมา เพื่ออธิบายความรู้สึกร่วมของคนใน สายตระกูล ที่มีต่อกันและกันและบอกกล่าวถึง moral-identity ของพวกเขาตัวเองด้วย นอกจากนี้ พิธีกรรมของชนพื้นเมืองกลุ่มนี้ยังทำหน้าที่ในการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความร่ำรวย เช่น พิธีศพ ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงความร่ำรวยต่อการสูญเสียสมาชิกต่อกันแล้ว ยังเป็นการรวมกลุ่มแสดงถึงความปึกแผ่นของกลุ่มได้อีกด้วย นั่นเท่ากับว่าการยึดถือบทบาทได้ทำหน้าที่ในการรวมสมาชิกของ สายตระกูล ที่อยู่กันกระจัดกระจายออกไปให้มารวมกันนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า Durkheim ศึกษาพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นการศึกษาในลักษณะหน้าที่นิยมทางสังคม คือหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ต้องมีไว้เพื่อประโยชน์ของสังคม มีไว้เพื่อประโยชน์ในการตอบสนองความต้องการของบุคคล

Bronislaw Malinowski (อ้างใน วาสนา อรุณกิจ, 2529:9-10) ได้เสนอแนวทางสำหรับกลุ่มที่ศึกษาในแนวโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functionism) ว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้นย่อมจะปรากฏออกมาในลักษณะของการกระทำอย่างต่อเนื่องและอย่างมีความหมาย และทั้งหมดนี้จะต้องพยายามเข้าใจในแง่ของการสนองตอบความต้องการทางจิตวิทยาของเอกชนที่รวมกันอยู่ในสังคม Malinowski มุ่งอธิบายให้เห็นว่าการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อต่างๆ นั้น เป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม

Malinowski เห็นว่า หน้าที่ของศาสนาคือช่วยสนับสนุนกำลังขวัญของมนุษย์ โดยการเสริมสร้างทัศนคติที่มีคุณค่าต่าง ๆ เช่น การยอมรับนับถือประเพณี ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความกล้าหาญ และความมั่นใจในการต่อสู้กับอุปสรรคและในการเผชิญหน้ากับความตาย พิธีกรรมทางศาสนา มีหน้าที่บางอย่างในการตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาของมนุษย์ในสังคม

Malinowski ได้ทำการศึกษาโทรบริอัน (Trobriand) ซึ่งอยู่ในบริเวณเกาะนิวกินี

นี่พบว่าชาวโรทรบรอันจะไม่ใช้มายาศาสตร์ (Magic) หรือไสยศาสตร์เลย เมื่อออกทำการประมงตามชายฝั่งใกล้ ๆ ที่มีความปลอดภัย เพราะเขาเห็นว่าเครื่องมือ เครื่องใช้ และวิชาการที่มีอยู่นั้นพอเพียงต่อการดำเนินการ และการให้ความปลอดภัย แต่คราวใดที่พวกโรทรบรอันต้องแล่นเรือไกลฝั่งออกไป อาจจะต้องเผชิญกับพายุหนักหรือความปั่นป่วนของท้องทะเล เครื่องมือ เครื่องใช้ และวิชาการที่มีอยู่อาจจะไม่สามารถคุ้มครองชีวิตพวกเขาได้ ก็จะทำให้เกิดความกระวนกระวายใจ ก็จะหันมาใช้วิธีการทางไสยศาสตร์เข้าช่วย ฉะนั้น Malinowski จึงถือว่าการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ด้วยการใช้เวทย์มนต์คาถา และอื่นๆ จึงเป็นไปเพื่อสร้างความอบอุ่นและระงับความกระวนกระวายใจด้วยในขณะเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า Malinowski ศึกษาศาสนาโดยมุ่งไปที่หน้าที่ของพิธีกรรมและลัทธิศาสนาต่าง ๆ เป็นสำคัญ แต่การมองเห็นที่ของ Malinowski นั้นจะหนักในด้านจิตวิทยา มากกว่า เพราะ เน้นที่ตัวบุคคลหรือจิตใจบุคคล ซึ่งเน้นถึงความต้องการของบุคคลแตกต่างกับ Durkheim ที่เน้นในด้านสังคมมากกว่าจิตใจ และเน้นหนักความต้องการของสังคมมากกว่าความต้องการของบุคคล

Victor Turner (1970: 1-46) เป็นนักมานุษยวิทยาที่สนใจการตีความสัญลักษณ์ โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา มองว่าพิธีกรรมเป็นการกระทำทางสัญลักษณ์ และเป็นพฤติกรรมที่ถูกกำหนดอย่างเป็นทางการในโอกาสเฉพาะ มิใช่ทำเป็นกิจวัตรประจำวันโดยอิงความเชื่อในสิ่งและอำนาจลึกลับ สัญลักษณ์อาจเป็นสิ่งของ กิจกรรม คำพูด สัมพันธภาพ เหตุการณ์หรือลักษณะท่าทาง Turner เห็นว่าพิธีกรรมมีแรงบันดาลใจจากความเชื่อทางศาสนา

Turner แบ่งสัญลักษณ์เป็นพิธีกรรมออกเป็นสองชนิด คือ Dominant Symbol และ Instrumental Symbol

1. Dominant Symbol จะปรากฏอยู่มากมายในบริบททางพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่ความหมายของสัญลักษณ์นี้ จะมีลักษณะเป็นเอกเทศสูงและตรงกับระบบสัญลักษณ์รวม (Total Symbolic System) นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติอื่น ๆ อีกคือ

1.1 มีลักษณะกระชับ (condensation) มีความหมายหลายนัย (Polysemy) หรือมีความหมายคลุมเคลือ (Multivocality) เพราะสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งจะสามารถแทนสิ่งต่างๆ และการกระทำที่แตกต่างมากมาย

1.2 สามารถทำให้ความหมายที่ไม่สัมพันธ์กันรวมเป็นเอกภาพ (unification of disparate significant) โดยการเชื่อมโยงความหมายซึ่งแฝงอยู่ในสัญลักษณ์ กับคุณลักษณะตามความเป็นจริงหรือความคิดที่ถูกกำหนดไว้แล้ว

1.3 มีขั้วของความหมาย (Polarization of meaning) ซึ่งแบ่งเป็นสองขั้วคือ

1.3.1 ขั้วอุดมคติ (ideological pole) จะเป็นกลุ่มของความหมายที่อ้างอิงส่วนประกอบของวัฒนธรรมและระเบียบของสังคม

1.3.2 ขั้วความรู้สึก (Sensory pole) เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาโดยตรง ความหมายจะเป็นไปโดยธรรมชาติ หรือเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพ และเป็นขบวนการที่ปลูกเร้าความรู้สึกและความต้องการ

Dominant Symbol จะครอบคลุมทั้งความต้องการทางธรรมชาติ (natural necessity) และความต้องการทางสังคม (Social need or desire) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพันธะหน้าที่และความต้องการ

2. Instrumental Symbol คือสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นวิธีให้ได้มาซึ่งจุดมุ่งหมายเฉพาะในแต่ละพิธีกรรม สัญลักษณ์แบบนี้จะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในระบบสัญลักษณ์รวมทั้งหมดที่ประกอบขึ้นเป็นพิธีกรรมเฉพาะ เพราะความหมายจะปรากฏออกมาเมื่อดูจากความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์อื่นเท่านั้น

ในการศึกษาพิธีกรรมของชนเผ่า Ndembu ในทวีปแอฟริกา Turner อธิบายว่า ในพิธีกรรมยังมีความหมายและเป้าหมายอีกหลายอย่างที่ไม่ได้แสดงออกมามากมายอย่างชัดเจน เป็นหน้าที่ของผู้ศึกษาที่ต้องค้นหาความหมายเหล่านั้น จากแบบแผนของสัญลักษณ์และพฤติกรรม ผู้ศึกษาสามารถค้นหาความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นกับผู้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบกับพิธีกรรมอย่างอื่นอีกที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมเดียวกัน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ

ผู้ศึกษาจะต้องลงมือตรวจสอบสัญลักษณ์ ไม่เฉพาะแต่ในบริบทของพิธีกรรมแต่ละอย่าง แต่ต้องตรวจสอบในบริบทของสังคมทั้งหมด เขาอาจจะได้ผลมากยิ่งขึ้น ถ้าจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นในต่างสังคมออกไป แต่อยู่บริเวณเดียวกันกับพื้นที่ที่มีสัญลักษณ์นั้นอยู่ (Turner อ้างใน สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ 2534:16) จากคำอธิบายนี้ทำให้ได้แนวทางพิจารณาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งว่าไปแล้วก็คือภาษาชนิดหนึ่งที่สามารถอ่านได้ เข้าถึงความหมายที่แท้จริงได้ด้วยการศึกษาวิเคราะห์และตีความหมายสัญลักษณ์นั้น และการเรียนรู้จากสัญลักษณ์จะทำให้เรารู้ว่าศาสนาหรือพิธีกรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ และระบบสัญลักษณ์ก็คือระบบความคิดของผู้เป็นเจ้าของที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

พิธี Isoma ที่ Turner ศึกษานชนเผ่า Ndembu เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ของผู้หญิงที่ไม่มีบุตร ในการประกอบพิธี จะมีหมอผี เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม โดยให้บุตรแล้วให้หญิง-ชายที่ร่วมพิธีลอดผ่านเสมือนผ่านช่องแห่งความตายมาสู่การมีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง และจะสามารถทำให้มีบุตรได้ วัสดุในพิธีกรรม เช่น ไม้แดงจากฝ่ายสามี ไม้ขาวจากฝ่ายภรรยา สมุนไพรที่หมอผีเป็นผู้ไปหา โดยวัสดุต่าง ๆ นั้น ส่วนนี้มีความหมายคือไม้ขาวแสดงถึงความซื่อสัตย์และแข็งแรง ส่วนไม้แดงแสดงถึงความซื่อร้ายและความทุกข์ สมุนไพรจะถูกนำไปต้มและใช้รักษาผู้ป่วย ขั้นตอนท้ายสุด ไม้แดงจะถูกตัดหัวและใช้เสียดมาประกอบพิธี ในระหว่างการประกอบพิธีกรรมจะมีการร้องเพลงและเต้นรำไปด้วย การประกอบพิธีนี้เพื่อทำให้หญิงที่ไม่มีบุตร สามารถมีบุตรได้

นอกจากการตีความสัญลักษณ์แล้ว Turner ยังได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของสัญลักษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ ในเชิงพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มคน หรือของส่วนรวม สัญลักษณ์ประเภทนี้จะถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของสังคม และสัญลักษณ์ในเชิงจิตวิทยา เป็นสัญลักษณ์ในส่วนของปัจเจกบุคคล สัญลักษณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นเป็นแรงขับที่อยู่ภายในของแต่ละบุคคล

Turner มองว่า การวิเคราะห์ตีความสัญลักษณ์ทั้ง 2 ประเภท จะต้องดูที่ความแตกต่างของข้อมูล สัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมจะต้องดูที่ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะภายนอกที่มีผลกระทบต่อภาวะจิตใจของมนุษย์ แต่สัญลักษณ์เชิงจิตวิทยาของบุคคล เป็นผลสะท้อนมาจากแรงขับภายในของมนุษย์ ซึ่ง Turner ให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ในเชิงพิธีกรรมมากกว่าสัญลักษณ์เชิง

จิตวิทยาของบุคคล

จากแนวคิดทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่า พิธีกรรมยังคงอยู่ได้เพราะพิธีกรรมนั้นยังคงมีหน้าที่ ประโยชน์ต่อสังคมและพิธีกรรมยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตธรรมเนียมปฏิบัติตลอดจนค่านิยม และการจัดระเบียบทางสังคม ขณะเดียวกันสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมก็แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสืบเนื่องของสังคมด้วย

ปราณี วงษ์เทศ(2536 : 239-252)ได้แบ่งพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป ในสังคมไทย . ภายในรอบปีหนึ่ง อาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน
2. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม

จากพิธีกรรมทั้ง 3 ประเภท อาจกล่าวได้ว่า

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เป็นพิธีกรรมที่มีอยู่ตลอดทั้งปี แต่ช่วงของความสำคัญจะอยู่ระหว่างหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตและก่อนจะเริ่มฤดูการผลิตใหม่ เป็นการกำหนดช่วงเวลาอย่างกว้าง ๆ ตามลักษณะสังคมชาวชนบทที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ
2. พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ทุกสังคมมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยว หัวต่อของชีวิต คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การเป็นผู้ใหญ่ การแต่งงาน การตาย ในการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้ จะมีญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านมาร่วมในพิธี ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน จึงเปรียบเสมือนพยานที่รับรู้การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนในสังคม
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือสังคมหรือประเทศ ในสังคมไทยพิธีกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เทวดา และผีทุกชนิด และจะเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมาร่วมงานได้ทั้งหมด

จากพิธีกรรมทั้ง 3 ประเภท มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือสังคมหรือประเทศ

เพียงพิธีกรรมเดียว ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแซนเนียะตา เนื่องจากพิธีกรรมของความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวข้องกับชุมชนนี้จะมีบทบาทสำคัญ ในการที่ทำให้ชาวบ้านต่างมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดการผิงกันทางสังคม ทั้งเป็นโอกาสที่ทำให้ชาวบ้านจะได้ร่วมกันทำบุญทำทาน กินเลี้ยงและรื่นเริงสนุกสนานด้วยกัน หนุ่มสาวจะมีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติรวมมิตร ที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมสังสรรค์ เป็นการช่วยรักษาและสืบทอดวัฒนธรรม ทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกผูกพันว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ภายใต้อัตลักษณ์ทางสังคมเดียวกัน ทั้งหมดนี้คือพิธีกรรมที่จะทำให้ชาวบ้านทุกคนรู้สึกว่าตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสังคมหรือประเทศนั้น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม

1.5 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องพิธีกรรมแซนเนียะตาของชาวไทยเขมร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรืออีสานใต้ ยังไม่ค่อยมีผู้ศึกษามากนัก จึงได้นำผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางภาคเหนือ และค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

สุเทพ สุนทรภัสช(2511)ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเรื่อง "ผีปูด" ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้ทำการศึกษาที่หมู่บ้านนาอัคร อําเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า "ผีปูด" ก็คือผีบรรพบุรุษของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเชื่อว่า เมื่อบรรพบุรุษของตนสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ยังกลับมาให้ความคุ้มครองรักษาชาวบ้านที่ยังเป็นลูกหลานของผู้ตายอยู่ ซึ่งลูกหลานก็ต้องเคารพ มีการเซ่นสังเวย เพื่อบูชาบรรพบุรุษของตนเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังพบว่า ผีปูด มีความเกี่ยวพันกับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของหมู่บ้านนาอัครอย่างใกล้ชิด เช่น ในกรณีที่ชาวบ้านแตกความสามัคคี ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนาอัครก็ได้อาศัยสถาบันปูด เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา โดยให้จำซึ่งเป็นตัวแทนของผีปูดพูดให้ชาวบ้านเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ มาตรการควบคุมความประพฤติ และศีลธรรมของชาวบ้านก็อาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ผีปูดจะเป็นผู้ควบคุมมิให้ชาวบ้านประพฤติตน นอกจากรีดประเพณีหรือระเบียบของสังคม

บุญยงค์ เกศเทศ(2537)ได้ศึกษาความเชื่อเรื่อง "ผีปูดของชาวอีสาน" พบว่า ผีปูด

เป็นฝึกลุ่มบรรพบุรุษ หรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว แต่เชื่อกันว่า ดวงวิญญาณยังเป็น หวงบุตรหลานอยู่จึงเผ่าคอยดูแลรักษาคุ้มครอง ป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน เขาเน้น ให้เห็นว่า ผีปู่ตา ผีเจ้าฟ้า และชุมชน เป็นองค์ประกอบประสานร่วมกันของสังคม ในอันที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดแรงศรัทธา ความเชื่อ ความสามัคคี ที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร "ดงปู่ตา" ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชน นอกจากนี้ลักษณะพิธีกรรม เกี่ยวกับการเลี้ยงผีปู่ตา หรือการบ่ากัตาม เป็นเงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมการกินอยู่ ความอุดมสมบูรณ์ ด้านการเกษตรกรรม และความมุ่งหวังในอนาคต การเสี่ยงทายเป็นการเตรียมรับสถานการณ์อันอาจเกิดขึ้นโดยไม่ประมาท ส่วนการลงโทษของผีปู่ตา เพื่อสั่งสอนให้คนรู้จักกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรมิให้ประพฤติ ผิดครรลองคลองธรรม ปาดอนปู่ตา จึงเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญของหมู่บ้านชนบทอีสาน

นอกจากนี้เขายังได้พบถึงความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มในชุมชนบ้านตาหลุง บ้านเสือกินวัวบ้านป่าขาด บ้านหนองแดง อำเภอโนนสูง จังหวัดมหาสารคาม ที่ทางสภาตำบลต้องการสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาบนพื้นที่ป่าดอนปู่ตา แต่ได้เกิดการทักท้วงจากชาวบ้าน ซึ่งได้เข้าเรียกร้องให้ระงับการดำเนินการโดยอ้างเหตุผลความเชื่อถือศรัทธาผีปู่ตา จากจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณกาล ด้วยเป็นที่พึ่งพาทางใจที่สำคัญยิ่ง จนกระทั่งสภาตำบลต้องเลิกล้มมติไป

สมชาย นิลอาธิ(2525)ได้เขียนบทความเรื่อง"จาก...ผีปู่ตาถึงป่าสงวนและวัด" พบว่า ผีปู่ตาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูลและแต่ละหมู่บ้าน ที่จะต้องมีกันทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน เป็นความเชื่อที่ชาวบ้านแต่ละแห่งเชื่อถือและยึดมั่นกันอย่างเหนียวแน่นมาแต่เดิม ชาวบ้านจะเชื่อมั่นกันจนกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งหมู่บ้านจนกลายเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมหมู่บ้าน ความเชื่อที่ว่าผีปู่ตาเป็นการรักษานิเวศน์วิทยา ถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่สำหรับผีปู่ตาเป็นหย่อมๆก็ตาม แต่ก็สามารถช่วยดูตchimและรักษาความชื้นตลอดจนแหล่งน้ำ เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตและสังคมของตนเองได้

สุมาลี ทรัพย์ชัย(2535)ได้เขียนบทความเรื่อง"ดอนผีปู่ตา ป่าอาถรรพ์ ที่หมู่บ้านคำสูงอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด" พบว่า ผีปู่ตา เป็นพิธีกรรมทางศาสนาของชาวอีสานและ

เป็นความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นแหล่งอาหาร การกิน เป็นแหล่งเศรษฐกิจการค้า และเป็นแหล่งยาสมุนไพร

สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร (2515) ได้ศึกษาเรื่อง "ประเพณีไทยโบราณ : ประเพณี การนับถือผีต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" ระบุว่า ชาวพื้นเมืองของไทยในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยก่อนๆ นี้มีความเลื่อมใสในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ กันมาก ซึ่งมีชนบาง เผ่านับถือพระพุทธศาสนาบางเผ่า นับถือเทพเจ้า บางเผ่า นับถือภูติผีปิศาจ แต่บางเผ่ากลับไม่นับถืออะไรเลยก็มี การนับถือหรือการเชื่อถือ ณ ที่นี้ก็คือ "ผี" ซึ่งก็มีผีประเภทต่าง ๆ ซึ่งได้แก่

1. ผีปู่ตา และผีหลักเมือง
2. ผีมหาสิทธิ์
3. ผีตาแฮก
4. ผีเทวดา
5. ผีเชื้อ
6. ผีโป่ง และผีอาชกกกามั
7. ผีพรอง
8. ผีปอบ
9. ผีนางธรณี
10. ผีฟ้า ผีแกน ผีแนน และผีกำเนิด

สมพงษ์ฯ ได้กล่าวถึงผีปู่ตาว่า "ผีปู่" "ผีตา" และ "ผีหลักเมือง" นั้นนับเป็นของคู่บ้าน คู่เมือง ถ้าเขาได้ตั้งบ้านเมืองขึ้นที่แห่งใดแล้ว เขาจะอัญเชิญผีปู่ ผีตา และผีหลักเมือง ที่กล่าว มาไว้วันศาลเจ้าต่างหากหรือสร้างสิ่งสิ่งใดที่เป็นที่สถิตย์ขึ้นต่างหากอีกหลังหนึ่ง เช่น หอ และศาล เป็นต้น โดยเฉพาะผีหลักเมืองนั้น ส่วนมากมีผู้เลื่อมใสนิยมนับถือมาก อันเป็นการเชื่อ ถือส่วนรวมของประชาราษฎร์ทั่ว ๆ ไป เมื่อมีการสร้างเมืองขึ้นใหม่ อีกต้องตั้งศาลหลักเมือง หรือผีหลักเมืองขึ้น เพื่อเป็นมิ่งขวัญยั่งยืนของเมืองนั้น ๆ ฉะนั้นผีทั้งสองชนิดที่กล่าวมานี้ จึงมีความ สำคัญต่าง ๆ กันในด้านความนับถือของชาวพื้นเมืองทั้งหลาย

จากเอกสารงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับผีปอบตา จะเห็นได้ว่า ผีปอบตา เป็น เครื่องมือในการแก้ปัญหา ควบคุมความประพฤติมิให้ชาวบ้านประพฤติผิดนอกจารีต ประเพณีหรือ ระเบียบของสังคมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สามารถรวบรวมได้มีดังนี้

ศิริลักษณ์ สุภากุล(2533) ได้ศึกษาเรื่อง"พิธีกรรมพ้อนผีกับการจัดระเบียบสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง" พบว่า พิธีกรรมพ้อนผีมีหน้าที่ ประโยชน์ที่สำคัญคือ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม โดยมีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า ผีปู่ย่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตระกูล ช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในด้านการจัดระเบียบสังคม พิธีกรรมมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของคนในตระกูลให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ยึดมั่นในหลักศาสนาของศาสนา โดยอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่อง ผีปู่ย่ามาควบคุมคนในสังคม พิธีกรรมช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มตระกูล สร้างความร่วมมือและความสามัคคีทำให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม

นอกจากนั้น พิธีกรรมยังเป็นการแสดงถึงอดีตของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมว่าได้สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าหรือนักรบในอดีต และพิธีกรรมยังได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อยอารมณ์ แสดงออกในสิ่งที่ตรงข้ามกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน

ฉลาดชาย รมิตานนท์(2527)ได้ทำการศึกษาเรื่อง"ผีเจ้านาย"เป็นการทรงเจ้าเข้าผีของภาคเหนือ กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาจากร่างทรงหรือม้าขี่จำนวน 3 คน เพื่อให้ได้ภาพรวมของระบบโครงสร้างความเชื่อทางศาสนา อันเป็นภาพใหญ่และศึกษาว่าผีเจ้านายนั้นดำรงอยู่ได้อย่างไรในสังคม พิจารณาในแง่ของระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าสำนักต่าง ๆ และวิเคราะห์เปรียบเทียบผีเจ้านายและม้าขี่ที่เป็นกรณีศึกษาขึ้น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผีเจ้านายนั้นมีความสัมพันธ์กันระหว่างเจ้าสำนักต่างๆ มีการลำดับชั้นตามสถานภาพ ความสำคัญและหน้าที่ของเจ้าแต่ละองค์ และการนับถือผีนั้นสามารถตอบสนองความต้องการ หรือตอบสนองความเชื่อถือของคนในสังคมนั้นได้ ผีเจ้านายนั้นมีบทบาททั้งในส่วนสังคม และในส่วนปัจเจกชนในสังคมของจังหวัดนั้น

กิตติ แก่นจาปี(2528)ได้เขียนบทความเรื่อง" ผีปู่ย่า" และสังคมชาวนาไทย

กล่าวว่ามีปูย่า เป็นผีบรรพบุรุษหรือผีประจำสายสกุลที่มีความสำคัญมากในสังคมชาวภาคเหนือ ลูกหลานจะต้องเคารพเช่นสังเวชัย เพื่ออุทิศบรรพบุรุษของตนเป็นประจำทุกปี ข้อห้ามและกฎระเบียบพื้นฐานของชาวล้านนัมพันท์กับความเชื่อเรื่องมีปูย่า ในหมู่บ้านชาวนาในภาคเหนือโดยทั่วไปจะพบว่า ลูกทุกคนจะต้องนับถือปูย่าของฝ่ายแม่ ลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับภรรยาที่บ้านพ่อ แม่ ของฝ่ายภรรยาและเริ่มนับถือมีปูย่าของฝ่ายภรรยา มีปูย่าเป็นเครื่องมือของผู้อาวุโสในสายสกุล ซึ่งเป็นผู้ที่ควบคุมบังคับจัดการผลิตและอาศัยแรงงานในครอบครัว หรือในสายสกุล ในกระบวนการผลิต อันมีผลทำให้หน่วยการผลิตระดับครอบครัวหรือสายสกุล มีความแตกต่างทางชนชั้น มีปูย่า จึงเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์และควบคุมความประพฤติของคนในสายสกุล ซึ่งเป็นการช่วยตอกย้ำความแตกต่างทางชนชั้นและสอนให้คนในสังคมยอมรับในความแตกต่าง และพิธีกรรมพ่อนผีเป็นสัญลักษณ์ที่ชาวนาส่งเสริมเพื่อสื่อความหมายในทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากการละเล่นในพิธีกรรมพ่อนผี อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพิธีกรรมจะอุดมไปด้วยคำสอนแก่ชาวนา ข้อเรียกร้องและการเสียดสีต่อชนชั้นปกครอง แต่บทบาทที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของพิธีกรรมคือการอบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านทำดีมีสามัคคี

วาสนา อรุณกิจ (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง " พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวเวียง" พบว่าวิถีชีวิตของลาวเวียงคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนไทย ลาว ทางภาคอีสานของไทย ลาวเวียงปฏิบัติพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งในอันที่จะอยู่ในสังคม และยังแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ และในหมู่บ้านสถานภาพและศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล ตลอดจนเป็นการดำรงไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน การปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆของลาวเวียงเป็นการยืนยันโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรมมีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม และเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพระหว่างบุคคลในสังคมประกอบกันเป็นกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ชุมชนลาวเวียง ยังได้อาศัยความเชื่อในการนับถือและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ทำให้บุคคลอยู่ในระเบียบวินัย มีศีลธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในชุมชนหมู่บ้าน

ภริณีย์ รัชตกันตะ (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "แดน : นิยายปรัมปราเรื่องแดน วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง" พบว่า ความเชื่อเรื่องแดน มีบทบาทสำคัญต่อการ

ดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีต ในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต กำหนดความคิดทางการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจทางการศึกษา ทางด้านสาธารณสุข รวมทั้งทางด้านสันตนาการ ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อ เรื่องแทนทั้งสิ้น

ธีรยุทธ บุญมี(2529)ได้ศึกษาเรื่อง" ประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทยช่วงต้น: การแพร่ขยายและพัฒนาการของความคิดพุทธศาสนาในสังคมไทย" พบว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทยในช่วงต้น มีความยุ่งยากซับซ้อน เนื่องจากความหลากหลายของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศิลป ความเชื่อของชุมชน และเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์เมืองและความคิดพุทธศาสนา เขาได้หยิบยกเอาอุดมการณ์แบบเมืองจากเอกสารล้านช้าง โดยชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อดั้งเดิมนั้นนับถือแกนเป็นอุดมการณ์หลัก ต่อมาความคิดทางศาสนาแบบเถรวาทพยายามเข้ามาเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เกิดความขัดแย้งในระบบความคิด ซึ่งต้องใช้เวลายาวนานในการเปลี่ยนแปลง และเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางสังคม และการเมืองของชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นการเสนอแง่คิดใหม่ในการมองพุทธศาสนา และพลวัตรของระบบความคิดในสังคมไทย

เสาวภา เชาวศิลา(2535)ได้ศึกษา"พิธีบุญหลังบ้าน:กรณีศึกษาหมู่บ้านกระเดื่องจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" เป็นการศึกษาโดยใช้การตีความทางสัญลักษณ์ ทำให้พบว่า นอกจากพิธีบุญหลังบ้าน จะเป็นพิธีเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์แล้ว ยังทำให้เห็นการแบ่งหน้าที่ตามบทบาทของเพศหญิงและเพศชาย จากการจัดระเบียบทางสังคม ในขณะที่เดียวกันพิธีนี้สะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานที่แบ่งแยกหน้าที่ของเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งกำหนดโดยโลกทัศน์ และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และการนับถือผี (Animism)การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ ทำให้มองเห็นลักษณะโครงสร้างทางสังคม และการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านกระเดื่อง

ทรงสิริ วิชิรานนท์(2538)ได้ศึกษาเรื่อง" พิธีชิงเปรต:ประเพณีเทศกาลเดือนสิบภาคใต้" ผลการศึกษาพบว่า ประการที่หนึ่งบริบทสังคมมีอิทธิพลต่อรูปแบบของพิธีกรรมแต่เนื้อหาความเชื่อยังคงอยู่ ประการที่สองบทบาทสำคัญของพิธีชิงเปรต คือทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านและญาติมิตรได้มีโอกาสมาพบปะกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม และประการสุดท้ายสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้ถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์

พันธะระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองในสังคมเดียวกัน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ เป็นเอกสารที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และอธิบายพิธีกรรมต่าง ๆ ตามทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ศาสนามีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม ให้สังคมมีความสามัคคี มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะและในหมู่บ้าน

1.6 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการวิจัยเฉพาะพิธีกรรมเท่านั้น โดยศึกษาในลักษณะการตีความหมายพิธีกรรมว่า พิธีกรรมมีหน้าที่ ประโยชน์อย่างไร และวิเคราะห์หน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรมว่า มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้สถานที่ศึกษาจะศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษเท่านั้น เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านไทยเขมร ที่มีชาวไทย ลาว อพยพเข้าไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง แต่พวกเขาก็ยอมรับและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีทุกอย่างของชาวไทยเขมร และอีกประการหนึ่ง หมู่บ้านนี้เป็นชุมชนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางประเพณี และพิธีกรรมอย่างเหนียวแน่นดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

1.7 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชาวไทยเขมร หมายถึง คนไทยเชื้อสายเขมร ที่อาศัยอยู่บริเวณทางอีสานตอนใต้ติดพรมแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีอยู่ไม่กี่จังหวัด เช่น บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัยเฉพาะชาวไทยเขมร ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ

แซนเนียะตา คำว่า "แซน" แปลตรงตัวว่า "เช่น", "บวงสรวง" ส่วนคำว่า "เนียะตา" หมายถึง คำที่ชาวบ้านใช้เรียกผู้ชายที่ยกย่องหรือผู้ที่บวชเรียนมาก่อนแล้ว ภาษาเขมรโบราณ คำว่า "เนียะ" แปลว่า "ผู้ใหญ่หรือผู้ยิ่งใหญ่" ตา" หมายถึง บรรพบุรุษของหมู่บ้าน

รวมแล้วแปลว่า การเช่นบรรพบุรุษของหมู่บ้าน

กระตมตา หมายถึง ศาลปู่ตา หรือ กระตมตา

พิธีกรรมหมายถึง การกระทำที่เป็นรูปแบบพิธีการ โดยทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรื่องศาสนา พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อความสบายใจและเสริมกำลังใจ พิธีกรรมจึงเน้นเรื่องสัญลักษณ์ อุบการณ์ กิริยาท่าทางและถ้อยคำที่ใช้เป็นสื่อเพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จตามที่ตั้งปรารถนาไว้ จึงมักแสดงออกในทางความขลังและศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดผลสนองต่อด้านจิตใจ

1.8 วิธีการศึกษาและวิธีการวิจัย

โดยเหตุที่การศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี(Case study)และเจาะจงหมู่บ้านที่จะทำการศึกษา ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้วางแนวทางสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยประสงค์จะให้ได้ข้อมูลแบบปฐมภูมิให้มากที่สุด เพราะการศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเน้นหนักไปในด้านการวิจัยสนาม(Field - Research)

1.9 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาเรื่องนี้ มี 2 วิธี

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ห้องสมุดศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ เอกสารจากการไปร่วมงานประเพณี 4 เผ่าไทย ประจำปี 2540 ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์จังหวัดศรีสะเกษ และห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

โดยข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ เหล่านี้ได้แบ่งกลุ่มเอกสารออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตา

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ

2. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสนาม(Ethnographic Studies) ข้อมูลนี้ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึก การบันทึกภาพ (ถ่ายภาพและวิดีโอ) และการบันทึกเสียง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล(Key informant)โดยแยกทำการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ช่วง คือ ก่อนพิธีกรรม ระหว่างพิธีกรรม และหลังจากเสร็จพิธีกรรม จากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

2.1.1 ผู้ประกอบพิธีกรรมแขนเนียะตา ได้แก่ ของเมิง

2.1.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแขนเนียะตา ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คนเฒ่าคนแก่ และชาวบ้านรวมประมาณ 20 คน

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปร่วมในขบวนแห่ที่ชาวบ้านเรียกว่าการแห่ "กันตางราง" ซึ่งจะมีการแห่ในตอนเช้าก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมแขนเนียะตา ทั้งนี้เพื่อสังเกตและดูพฤติกรรมของชาวบ้าน หลังจากนั้นก็เข้าไปสังเกตพิธีการเข้าทรงมีมวด และต่อด้วยการประกอบพิธีแขนเนียะตา ซึ่งในระหว่างขั้นตอนนี้ก็จะทำการวิเคราะห์ไปด้วย

2.3 การจดบันทึก คือ การจดบันทึกจากการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแขนเนียะตา ได้แก่ ของเมิง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านก่อนวันประกอบพิธีกรรมจริง ประมาณ 2 วัน และจดบันทึกระหว่างการประกอบพิธีกรรมและจดบันทึกหลังจากพิธีกรรมเสร็จแล้ว

2.4 การบันทึกภาพด้วยพร้อมวิดีโอ และการบันทึกเสียง โดยจะบันทึกภาพบริเวณศาลปู่ตา บันทึกการทำความสะอาด การฉางหญ้า ตัดต้นไม้ เพื่อจัดเป็นบริเวณประกอบพิธี ส่วนในวันประกอบพิธีจริงก็จะมีทั้งการบันทึกภาพถ่ายและวิดีโอ

3. การจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ทำได้โดยการแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม องค์ประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

4. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้เวลาในการเก็บข้อมูล และสังเกตการณ์ประกอบพิธีกรรมตั้งแต่วันที่ 18 กุมภาพันธ์ ถึง กันยายน 2540

1.10 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ข้อมูลจากเอกสาร
2. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ
3. กล้องถ่ายภาพ
4. วีดีโอ บันทึกภาพขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรม
5. การจดบันทึกสนาม(Field Notes)

1.11 การวิเคราะห์และแปลความข้อมูล

งานการวิเคราะห์ได้ใช้ทฤษฎีเชิงการหน้าที่ของพิธีกรรมแชนเนียตา ที่มีผลต่อการจัดระเบียบสังคม หมายถึง การเกิดขึ้นและมีอยู่ของพิธีกรรมแชนเนียตา นั้น มีบทบาทหน้าที่(รับใช้) บางประการที่เป็นคุณประโยชน์ เกื้อหนุน ต่อการจัดระเบียบสังคม และใช้ทฤษฎีมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ในการวิเคราะห์และตีความหมายสัญลักษณ์ในพิธีกรรมแชนเนียตา